

CHRISTOFFER SUNDMAN

Vådaskotten i Tali

Bonden Matts Gullans i inbördeskrigets Finland

Bonden Matts Alfred Gullans från Övermark i Sydösterbotten förde dagbok under inbördeskriget 1918.¹ Gullans var en skicklig författare, och det är med en lätt hand men något vacklande ortografi som han antecknade händelser i hemlandet och vid våra gränser, framför allt i Sydösterbotten och senare i Tavastland och karelska fronten under årets fyra första månader. Han var aktiv i skyddskåren och beskriver i sina anteckningar detaljerat avväpandet av de ryska trupperna i bland annat Kaskö och Kristinestad. Efter införandet av värnplikten blev Gullans rekryterad och han deltog som reservist i striderna i Tavastland, som relateras utgående från hans egna erfarenheter. Gullans dog den 28 april 1918 av två vådaskott avfyra av en vit vaktpost vid Tali station.

När inbördeskriget bröt ut uppstod en märklig situation, skriver Heikki Ylikangas i sin bok *Vägen till Tammerfors*: ”Arbetarbefolkningen i södra Finland reste sig i uppror mot sin arbetsgivare och den bildade klassen. Frivilliga från södra Österbotten begav sig ut för att inom sitt område avväpna ryska garnisoner. Hur kom det sig att dessa olikriktade rörelser kom på kollisionskurs?”² Ylikangas pekar vidare på att ”[d]et sydfinländska arbetarupproret skulle slås ner av en armé vars soldater inte hade någonting att göra med rebellerna eller deras lokala motståndare”.³ De sydösterbottniska bönderna var närmast att betrakta

-
1. Gullans dagbok påträffades bland annat material i jägaröversten Rainer Mandelins kvarlåtenskap. Mandelin var kommandör för det tredje jägarregementet från den 24 mars 1917 och han deltog vid intagningen av Tammerfors. I striderna i Karelen och vid intagningen av Viborg fungerade Mandelin som chef för det detachement som säkrade grupp Wilkmans högra flank. Det är möjligt att Gullans kompani, som under andra hälften av april förflyttades till den karelska fronten, var underställt Mandelins enhet och att Mandelin i egenskap av kommandör tagit hand om dagboken i slutet av april efter Gullans död vid Tali station. Dagboken är i privat ägo.
  2. Heikki Ylikangas, *Vägen till Tammerfors* (Stockholm 1997), s. 30.
  3. Ibid.

som småbrukare. I södra Finland sympatiserade dessa snarare med de röda än med de vita. Han menar också att kritiken mot överklassens levnadssätt och ställning var stark just i södra Österbotten, där minnena från klubbekrigets dagar ännu levde kvar. Men trots detta gick österbottningarna ut som frivilliga i Mannerheims armé. ”Vad var lösningen på den här, till synes omöjliga ekvationen?”, frågar Ylikangas.⁴

Frågeställningen är intressant. Den del av Finland där de röda tog makten i januari–februari 1918 inbegrep så gott som alla de områden där befolkningstätheten var större än 15 personer/km² enligt statistiska uppgifter från 1910. De enda betydande undantagen är några kommuner norr om Ladoga samt Österbotten, i första hand området kring Vasa: svenska och finska Sydösterbotten samt Mustasaaritrakten vid kusten och Laihela, Lappo och Seinäjoki inne i landet.⁵ Det faktum att invånarna i just Österbotten inte gick med i revolutionen kan förklaras av att befolkningens struktur var annorlunda än i södra Finland. Pertti Haapala konstaterar att de lokala samhällena i de österbottniska ådalarna och i Karelen inte var uppdelade i två antagonistiska grupper. Detta berodde bland annat på att gårdarna var mindre, storleksvariationen var mindre, och gårdarnas torpare oftare var släktingar än arbetare. Precis som i övriga delar av landet var medborgarrörelsen aktiv, men den förenade byborna snarare än skilde dem åt. I stället för arbetarföreningens hus växte det upp hundratals ungdomsföreningshus i byarna.⁶

Men det faktum att befolkningen inte anslöt sig till de röda förklarar inte varför österbottningarna ryckte ut i kriget mot den röda sidan. Ylikangas är benägen att anse att det var senaten samt den kring denna fylkade svenska och i Ryssland utbildade högre officerskåren som mobiliserade österbottningarna ”mot ryssen”. Det var denna maktfaktor (”voimaryhmä”) som ledde österbottningarna mot söder – inte för att kväsa ett uppror utan för att hjälpa den södra sidans skyddskårer att befria sig från ryssarna. Man dolde krigets karaktär som inbördeskrig för att inte riskera österbottningarnas frivilliga stöd. Därmed fick senaten tid att mobilisera en armé av värnpliktiga som

---

4. Ibid.

5. Karta över befolkningstätheten 1910 och frontlinjen 1918 återgiven i Ylikangas, *Tie Tampereelle*, s. 23.

6. Pertti Haapala, 'Jakautunut yhteiskunta', Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen* (Helsinki 2009), s. 30.

därefter med stöd av lag kunde tvingas gå ut i strid mot rebellerna, konkluderar Ylikangas.⁷

Professor Ohto Manninen anser för sin del att de ideologiska och principiella skälen vägde tyngst hos de frivilliga skyddskårister som drog ut i kriget. Också moraliska påtryckningar hade sin betydelse, menar Manninen. Han hänvisar till att den ”allmänna opinionen” från grannarnas sida kanske blev den avgörande frågan. Det faktum att skyddskårerna ofta var kommunala gjorde att det också var svårt att träda ut ur dem. Vidare hänvisar Manninen till propagandan som bedrevs med kungörelser och upprop, tidningar, olika möten och sammankomster samt ”personlig agitation”. En del av propagandan sammanställdes av senatorerna i Vasa samt av ämbetsverken, landshövdingarna, överbefälhavaren, distrikscheferna och staberna och de lokala skyddskårerna. I tidningarna var ledarna av stor betydelse. Man beskrev de egna seg-rarna och motståndarnas grymhet.⁸

Min avsikt med den här essän är att i korthet relatera för Matts Alfred Gullans dagboksanteckningar. Gullans gjorde sina anteckningar löpande, dag för dag. Därmed är dagboken ingen efterhandskonstruktion utan ett tidsdokument som kan utnyttjas för att söka svar på några av de frågor som Ylikangas ställer, till exempel: varför valde en österbottnisk bonde, i detta fall Matts Gullans, att ansluta sig till Mannerheims bondehär? Vilken var hans inställning till den motsatta sidan? Hur påverkades han av den egna sidans propaganda? Ändrades hans inställning när det som inletts som ett frihetskrig övergick till att vara ett regelrätt inbördeskrig? Förutom att dagboken inbjuder till en kort studie i dessa frågor ger den också en inblick i en bildad och alert österbottnisk bondes liv och tankar under inbördeskrigets hetsiga månader ända fram till tragedin i Karelen.

Matts Alfred Gullans, bonde och lokalpolitiker i Övermark

Matts Alfred Gullans föddes den 13 juni 1890 på kronohemmanet Gullans i Övermark som det andra barnet till Matts Mattsson och dennes hustru Anna Lisa Johansdotter. Bondesonen Matts Alfred gifte sig den 7 november 1914 med Mathilda Gabbels, och paret bosatte sig på

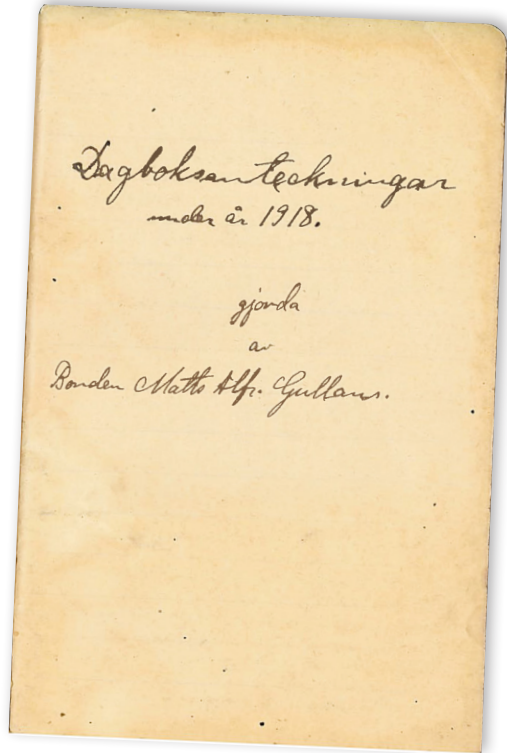
7. Ylikangas, *Tie Tampereelle*, s. 24; *Vägen till Tammerfors*, s. 30.

8. Ohto Manninen, 'De stridande parterna', Ohto Manninen (red.), *Finland 1917-1920: Del 2: Ett folk i kamp* (Helsingfors 1995), s. 98-99.

Bonden Matts Alfred Gullans
1890–1918. Foto: Vilhelm
Åkerblom, Övermarks historia
(Övermark 1947), s. 414.

Titelsidan i
Gullans dagbok.

Matts Alfreds hemgård som han övertog efter sin far. Under sitt äktenskap fick Matts och Mathilda Gullans fyra barn av vilket ett dog redan som spädbarn.⁹

Matts Gullans skötte sitt lantbruk på hemgården och ägnade sig åt skogsbruk, trädgårdsskötsel och odling av köksväxter. Men Gullans hade också många andra järn i elden. Han var kommunalt aktiv och engagerad i nykterhetsrörelsen. Han satt med i olika styrelser och utskott som ordförande, kassör, sekreterare och som vanlig medlem.¹⁰ Matts Gullans var också van att lägga fram sina tankar i skriftlig form.¹¹

9. Alfred Franzén, *Bondesläkter i Övermark. I Gullans hemman* (Övermark 1948), s. 19–20.

10. *Kaskö Tidning* 29.5.1918.

11. I *Kaskö Tidning* rapporterade Gullans under eget namn och under signaturen ”Lill-Masse” om kommunens olika utskott samt om nykterhetsföreningens och trädgårdsodlingsföreningens verksamhet i Övermark, *Kaskö Tidning* 29.5.1918.

Förutom kommunala angelägenheter var Gullans också engagerad i frågor som gällde landets framtid. I nummer 9 av Finlands nykterhetsförbunds tidning *Fram* från maj 1917 infördes, under signaturen ”Max”, Gullans artikel om ”Finlands vårdrom”.¹² Marsrevolutionen och manifestet av den 20 mars 1917, som upphävde förryskningsåtgärderna från och med postmanifestet, hade öppnat för en frigörelse från Ryssland. ”Finland står inför en gryende ljus vårmorgon och lyfter sin hand till hälsning åt dem, som kämpat för frihet och skänkt oss den nya dag, som gryr”, menade Max, som uppmanade de unga att ställa sig i ledet och fylla de plikter som samhället ställde: ”Nu är arbetets stund inne i det godas tjänst.” Under eget namn utvecklade Gullans senare samma höst och i februari 1918 sina tankar kring betydelsen av en egen militär och betonade att: ”Vi skola själva föra kampen för landet och icke vänta att andra nationer skola kämpa för oss [...]”¹³

Hemmanet Gullans låg i kyrkbyn i Övermark. Övermark var fram till 1973 en självständig kommun men är nu en del av staden Närpes.¹⁴ Emigrationen från Övermark till Amerika var stor i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. I *Övermarks historia* konstaterar Karl Vilhelm Åkerblom att emigrationen ”var räddningen för många tusen undan fattigdom. Utan denna möjlighet hade levnadsvillkoren här hemma blivit ytterst knappa, i synnerhet för de mindre bemedlade”.¹⁵ Emigrationen hade med andra ord en betydelse för befolkningsstrukturen, och Övermark kommun var vid Finlands självständighet stabil borgerlig. På orten fanns därtill varken rysk militär eller organiserad socialistisk verksamhet.¹⁶

Däremot fanns det redan tidigt i Övermark en skyddskår som också Matts Gullans var medlem i. Bönderna i Övermark hade i juni 1917 grundat en brand- och skyddskår för att hindra beslagtagande av spannmål utgående från ransoneringslagen som avlåtits på våren 1917. Motsvarande brand- och skyddskårer grundades ännu under loppet av

---

12. *Fram* 4.5.1917. Åkerblom nämner att Gullans använde signaturen ”Max”. Kristian Vilhelm Åkerblom, *Övermarks historia* (Övermark 1947) s. 496.

13. *Fram* 15.2.1918.

14. I dag uppgår befolkningen i byn Övermark till drygt tusen personer, men vid tidpunkten för Finlands självständighet hade kommunen Övermark drygt 3 500 invånare. *Kaskö Tidning* 5.1.1918.

15. Åkerblom, *Övermarks historia*, s. 125.

16. *Kaskö Tidning* 6.2.1918.

juni månad 1917 i andra kommuner i Österbotten, bland annat i Esse, Korsnäs, Närpes och Tjock.¹⁷

Vid ingången av det nya året 1918 var Finland formellt självständigt, men ingen nation hade ännu erkänt den självständighetsdeklaration som senaten avgivit och lantdagen antagit den 6 december. Den sista dagen av året 1917 hade senatens representanter med viceordföranden Pehr Edvin Svinhufvud i spetsen träffat Lenin i Petrograd och lyckats utverka en rekommendation av folkkommissariernas råd till den verkställande centralkommittén, som hade sista ordet i frågan om erkännandet av republiken Finlands självständighet. Rysslands formella besked skulle ännu dröja ett tag. Året hade i övrigt kännetecknats av en svår livsmedelskris och av en ökande samhällsoro.

Januari – Leve den nya republiken!

Året 1918 gick in med vinterstorm i Övermark. Gullans deltog i nyårsdagens gudstjänst i Övermark kyrka och på kvällen inspirerades han till funderingar om vad det nya året skulle föra med sig.

Jan. 1: [...] Vi fråga, männe det nya året skall bliva av lika stormande natur som det utlidna? Finlands folk gå nya uppgifter och nya strävanden till möte. Självständigheten ställer större plikter och fordringar på medborgarna. Må vi även visa oss värdiga att bära landets självständighet.

Gullans trodde ännu i det här skedet att de samhälleliga tvisterna som förvärrats under föregående år skulle kunna lösas på fredligt sätt i gott samförstånd mellan folkgrupperna:

Då vi nu mottaga det nya året och gå en oviss framtid till möte, sker det med en from önskan, att de inre slitningar och tvister, som det utlidna året bär djupa märken utav, måtte avstanna och folken förenas att i endrägt och samförstånd dela fosterlandets öden.

Trots de politiskt turbulenta tiderna, som redan i slutet av månaden skulle leda fram till ett totalt sammanbrott av samhällsfreden och inledningen av krigshandlingar mellan de borgerliga och socialisterna, präglades en stor del av januari 1918 för Gullans del av en bondes vardag. Av dagboken framgår att han de första dagarna i januari sålde jordbruksprodukter till köpare i närliggande byar och i Kaskö. Han

17. Turo Manninen, 'Skyddkärsrörelsen föds', Ohto Manninen (red.), *Finland 1917–1920: Del 1: Ett land blir fritt* (Helsingfors 1993), s. 293–295.

sålde också en ko. Skogskörningarna inledde han i slutet av månaden. Under kvällarna arbetade Gullans med hantverk. Samhällsutvecklingen följde han noga genom dagstidningarna. Han prenumererade på *Kaskö Tidning* och *Vasabladet*. Den 11 januari kunde Gullans utgående från tidningsrapporter göra en anteckning i dagboken om det besked som han och många andra väntat på:

Jan. 11: Rysslands värkställande centralkommitté behandlade frågan om Finlands självständighet den 4 dennes varvid det nästan enhälligt beslöt erkänna Finlands oberoende. [...] Leve den nya republiken!

De följande dagarna gör Gullans anteckningar om Finlands neutralitetsförklaring och om rödgardisternas ”våld” och ”härjningar”. Lantdagens verksamhet fortsatte i oroliga tecken vilket Gullans noga noterar:

Jan. 16: [...] Stormigt plenum försiggå i lantdagen, särskilt då det gäller frågor om ordningsmakten. Den första gången i landets historia har talmannen varit tvungen att avbryta plenum på grund av oordningar, som ej på annat sätt kunnat förhindras. – Regeringen har f.n.v. representanter utskickade till alla länder varifrån någon hjälp i livsmedelsnöden an väntas, för att försöka få till stånd import av livsmedel till landet.

Vasabladet av den 19:e innehöll nyheter som inte lät lovande. Gullans noterade att den ryska militären företagit häktningar på Åland samt plundrat affärer och privategendomar. I Vasa strejkade militären. Men det fanns ännu hopp. Trots att militären föreföll vara i samröre med de röda, agerade soldaterna med moderation:

Jan. 19: [---] De ”röda” ha tagit tillfället i akt och vänt sig till militären med anhållan om hjälp emot borgarne, varmed främst avsågs plundring av banker och afärer. Soldaterna hedrade sig likväl med ett svar i motsatt riktning. De vilja upprätthålla ordning från vilka håll våldsdåd än utövas.

En del oroligheter i Sydösterbotten orsakade av ryska soldater dagbokfördes under de följande dagarna, men Gullans bild av den ryska militären rubbas inte nämnvärt:

Jan. 21: [---] I förra veckan gjorde soldaterna i Kaskö inbrott i ett magasin och bortförde därifrån ca 400 l konjak. Det blev kalasande i flera dagar under vilket 2 soldater dödades. Det kan antecknas att soldaterna även under rusets inflytande icke ofredade stadsbefolkningen.

Den 25 januari tar Gullans en brandförsäkring för kommunens centralbibliotek för 350 mk. I övrigt ser det ut som om elden är lös i sam-

hället – ”Oroligheter yppa sig här och där i landet. I Viborg har en våldsamt sammandrabbning mellan röda gardet och skyddskårister ägt rum”, skriver han. Gullans antar att det röda gardets avsikt är att med hjälp av militären få lantdagen upplöst och senaten avskedad för att sedan tillsätta en röd senat. Oroligheter har också förekommit i Vasa och ”skott [har] avlossats på gatorna av marinsoldater och huliganer. 3 marinsoldater säges ha blivit skjutna vid skyddskårens ingripande. I natt väntas järnvägen förklaras i streik.” Också dessa uppgifter torde härstamma från tidningarna.

Den 26 januari noterar Gullans i sin dagbok att ryska militärer återanlänt till de utrymda orterna, och följande dag, den 27 januari, att hans avdelning av skyddskåren haft skjutövning. Tecknen på en väpnad konflikt mellan parterna började bli allt tydligare:

Jan. 27: I söndags fingo rödgardisterna i Kristinestad mottaga vapen av de ryska militärerna. Skyddskåren i Pörtom har utkallats till Salo, där ryssarna säges ställt till oväsen.

Samma natt bröt inbördeskriget ut.

Avväpningen av den ryska militären i Sydösterbotten

Natten mot den 28 januari 1918 tändes i Folkets hus i Helsingfors en röd lykta i tornet som tecken på att revolutionen utbrutit. De röda garderna tog över de centrala ämbetshusen i Helsingfors och avsatte den borgerliga senaten. Vid samma tidpunkt kommenderade Mannerheim skyddskårerna i Österbotten att avväpna den ryska militär som stannat kvar i landet trots Finlands självständighets- och neutralitetsförklaring. På kvällen den 27 januari gick skyddskårerna till anfall, först i Laihela och därefter i Ylistaro, Lappo och Seinäjoki. I samtliga fall gav den ryska militären vika efter endast sporadisk skottlossning – varken det ryska manskapet eller befälet hade någon krigslust. Skyddskårerna kunde ta ett rikt krigsbyte av maskingevär och gevär samt flera hundra fångar. Redan middagstiden måndagen den 28 januari var Mannerheim på det klara med att överraskningsanfallet i det finska Österbotten hade lyckats.¹⁸

Också i det svenska Sydösterbotten hade man framgång. Men helt utan vapenbruk klarade man sig inte. På förhand ansågs Vasa vara det

18. Sampo Ahto, 'Krigskampanjerna', Ohto Manninen (red.), *Finland 1917–1920: Del 2: Ett folk i kamp* (Helsingfors 1995), s. 180–186.

mest krävande målet eftersom den ryska garnisonen hade en styrka bestående av cirka 2 000 man. Trots att eldstrider bröt ut tog de slut redan efter någon timme i och med att ryssarna gav upp. Den ryska militärens förluster uppgick till tretton man medan några män på den vita sidan stupade.¹⁹

Natten mot den 28 januari gjorde Gullans vaktjänst tillsammans med Johannes Back. Samma kväll skriver han, ovetande om vad som hänt i Helsingfors:

Jan. 28: [---] Oroligheterna synes hotande för våra annars fredliga nejder. Folket känner sig upprörd av orosstämning. Förhållandet är icke alls bättre än hösten 1916 då vi hotades med inträde i rysk krigstjänst, men likväl är sinnesstämningen helt annorlunda.²⁰

Ovissheten om vad som höll på att ske var stor. För att ta reda på förhållandena utskickades en man, garvaren Alfred Rosenlöv, som avreste på eftermiddagen.

Jan. 28: I morgon bitti samlas skyddskåren vid kommunalstugan till överläggning om vad vi böra göra. Troligt är att vi snart utkallas för att avlösa de tidigare. Skyddskåren härstädes saknar tillsvidare vapen. Skyddskårens ingripande avser att avvärja militären och rödgardisterna.

Följande morgon, den 29 januari, kunde Gullans anteckna att skyddskåren hade blivit kallad till Rangsby i Närpes för att avvärja militäravdelningen om 25 man. Vid det här laget hade också nyheterna om den framgångsrika operationen mot den ryska militären i Vasa nått Gullans. Men i Sydösterbotten återstod ännu andra ryska förläggningar. Gullans dagbok ger en detaljerad skildring av händelserna den 29, den 30 och den 31 januari när skyddskåren gick till aktion mot den ryska militären, först i Rangsby, sedan i Kaskö och slutligen i Kristinestad.

19. Ibid., s. 187.

20. Den ryske krigsministern Shuvajev föreslog 1916 att alla 18–43-åriga finnar skulle rekryteras antingen i fältarmén eller i arbetsbataljoner bakom fronten. I det ryska riket var finnarna den enda återstående nationaliteten som var befriad från tjänstgöring. Shuvajev menade att man kunde uppta ca 20 000 man i armén genom att utsträcka värnplikten till Finland. Den ryska nationalistiska pressen tryckte på regeringen och sökte visa att Finland inte fyllde sin andel av rikets försvar. Planerna måste dock skrinläggas som politiskt omöjliga. Tuomas Hoppu, 'Suomi ja ensimmäinen maailmansota', *Sisällissodan pikkujättiläinen* (Helsinki 2009), s. 41–42.

Klockan 9 på morgonen den 29 januari avreste skyddskåren från samlingsplatsen med omkring 100 hästar. Beväpningen var i lättaste laget – hela vapenförrådet utgjordes av ett fåtal gevär och några revolverar. Men det visade sig att några vapen inte alls behövdes användas. Vid Övermarkbornas ankomst till Rangby hade den ryska militären om cirka tio man redan avväpnats av Närpes skyddskår, som hade anlant tidigare. Avväpningen gick därmed fredligt till utan att något skott avlossades.

Efter expeditionen var det mening att färden skulle ställas till Finby ungdomshus, där kårens medlemmar skulle instrueras inför de följande operationerna. Samtidigt skulle vapen utdelas åt dem som var utan. Största delen av Övermarkskåren reste till Finby, där man sedan blev kommenderad av kårchefen att resa hem och att invänta följande order:

Jan. 29: [---] Kl. 2 e.m. voro vi hemma och mottogs med glädje av sörjande hustrur, mödrar, systrar, barn och fästmör – Om den söderut reste expeditionen känner vi icke ännu något. Telefonledningarna äro avskurna och järnvägen förstörd för att ryssarna icke skola kunna sätta sig i förbindelse med dem på andra orter eller erhålla hjälptrupper. Ett steg mot självständigheten i praktik.

Vilan och glädjen blev kortvarig. Redan följande dag, den 30 januari, på morgonen samlades skyddskåristerna på nytt vid Finby ungdomsföreningshus. Det visade sig att avväpningen av militären i Kaskö blivit uppskjuten; man hade på kvällen gått in för förhandlingar med ryssarna för att få dem att godvilligt avlämna sina vapen, och förhandlingarna pågick ännu. Vid middagstiden kom ett kurirtåg med representanter för den ryska garnisonen för förhandlingar med skyddskåren. Skyddskåristerna ställdes upp i front längs landsvägen på vardera sidan om järnvägsövergången:

Jan. 30. [---] Fronten som var uppställd i tvåmansled sträckte sig söderut långt över Böleslätten. På norra sidan om järnvägen var en mindre truppavdelning förlagd. Här försöktes genom en enkel list inbilla ryssarna en större vapenmakt än vi verkligen ägde. Blott ett fåtal omkring 300 man voro beväpnade med gevär och dessa stodo närmast intill järnvägen. Längre bort hade det obehäpnade manskapet försett sig med stötar vilket icke på avstånd kunde urskiljas från gevär. Hela kåren såg således ut att vara beväpnad. Någon kikare ägde kurirerna icke varmed de hade kunnat avslöja vår falska beväpning.

Också en annan omständighet imponerade på ryssarna. Det var att truppen ökade medan militärtåget stod vid järnvägsövergången i och

med att Korsnäs skyddskår anlände. Korsnäsborna var uppenbarligen väl utrustade; de var beväpnade med gevär, maskinrevolverar och handgranater, och de tågade i språngmarsch närmast intill banan förbi tåget. Det faktum att dessa, som Gullans kallar dem, ”modiga skogsbor” kom springande i en lång rad kunde få parlamentärerna tro att truppstyrkan skulle växa i oändlighet.

Parlamentärerna kunde inte ge något svar utan reste till Kaskö för att överlägga sinsemellan. Till slut meddelade militären att man var villig att avlämna vapnen om 50 obeväpnade parlamentariker från skyddskårerna kom till Kaskö. När beskedet om att militären nedlagt sina vapen nådde skyddskårerna hurrade männen ”så att det skallade vida kring nejden”, skriver Gullans. Militären var besegrad utan blodsutgjutelse.

Den enda verkliga striden under avvapningen i svenska Sydösterbotten ägde rum i Kristinestad den 31 januari där ryssarna ”uppgående till 80 samt cirka 200 rödgardister” inte gav sig utan strid. Gullans deltog inte själv, men han fick uppgifter om stridernas utgång av de övermarkare som kom hem från Kristinestad dagen därpå. Enligt de preliminära uppgifter som Gullans kunde återge hade av skyddskåristerna ”7 à 8 dödats, men av dessa sköts 5 à 6 av kåren själv emedan de under striden icke åtlydde kommenderingarna”.²¹ Gullans senare anteckningar antyder att en del rödgardister som gjort motstånd mot avvapningen hade skjutits av skyddskåren på grund av att ”[f]astän ryssarna sträckte vapen sköto de röda fortfarande”.²²

Enligt dagens uppgifter uppgick det röda gardet som stred under ledning av skraddaren Frans Autio till 80 man. Av dessa stupade nio man. Därtill avrättade den vita sidan Autio som tagits som fånge. Där emot finns det ingen bekräftelse i litteraturen på att skyddskåristerna skulle ha skjutit sina egna på grund av vägran att lyda order, såsom Gullans antyder. Det är möjligt att Gullans uppgifter kan ha påverkats av att jägare och elever från Vörå Krigsskola tagit i med hårdhanskarna och hotat skjuta den som vände i flykt.²³

---

21. Gullans anteckning för den 1 februari 1918.

22. Gullans anteckning för den 2 februari 1918.

23. Tuomas Hoppu, 'Sisällissodan puhkeaminen', *Sisällissodan pikkujättiläinen*, s. 109; Övermark Skyddskår, *Övermarkbygdens insats i Finlands Frihetskamp – Minnesskrift utgiven till tioårsminnet av Övermarksbornas deltagande i Finlands Frihetskrig* (Vasa 1928), s. 16.

”Låt Österbottens kända frihetsanda flamma vida över land och stad till räddning för hem och fosterjord!”

Efter de dramatiska dagarna i slutet av januari var Gullans tillbaka i vardagen. Men trots att Sydösterbotten var avväpnat visste Gullans att striderna inte skulle ta slut på en tid och närpå profetiskt spår han att de österbottniska skyddskårerna ännu skulle komma att delta i strider flera hundra kilometer hemifrån:

Febr. 2: [---] Det förljudes att hjälp skulle behövas för avväpningen i Björneborg. Även södra Finland, uppgives det, vänta hjälp av de Österbottniska skyddskårerna.

Följande dag kom *Vasabladet* för den 30 och 31 januari och Gullans gjorde anteckningar om avväpningarna i Österbotten. Vid middagstid höll skyddskåren i Övermark ett möte. Det var nu aktuellt med en omorganisering:

Febr. 4: [---] I går utsågs vid enskilt möte till kårschef U. V. Moring. Till friskaran eller flygkolonnen har anslutet sig ett 30 tal personer. Dem förestår att rycka ut mot landets fastare punkter. Hjälp kommer säkert även från Tyskland och Sverige. Jägarbataljonen omkring 1500 man såges under senaste vecka ha landstigit i Mäntyluohto och väntas under de närmaste dagarna föra en färd genom Övermark. Nödiga åtgärder har vidtagits för att de må erhålla logis och mat.

Samma kväll sammanträdde skyddskåren ännu för att anteckna medlemmar men Gullans hann inte vara närvarande vid det senare mötet; han skulle utföra vakttjänst samma natt.

Trots att landet ända upp till Uleåborg kunde befrias från den ryska militären och de lokala röda gardena nedkämpas med hjälp av skyddskårerna, kvarstod faktum att de röda snabbt hade etablerat sig i hela södra Finland. För att segra i inbördeskriget stod den vita sidan nu inför utmaningen att stampa fram en egen armé. Till att börja med ville man öka skyddskåristerernas antal. De frivilliga skyddskårister, de så kallade flygande enheterna, som utfört avväpningen av den ryska militären var visserligen högt motiverade men alltför få och i viss mån tämligen egenväldiga. Den 6 februari avgav den borgerliga senaten som tagit säte i Vasa en proklamation där man uppmanade varje vapenför man att gå med i skyddskårerna.²⁴

---

24. *Vasabladet* 9.2.1918.

Dagen före senatens proklamation hade man redan i Övermark beslutat om kommunal värnplikt. Gullans skriver i dagboken för den 5 februari 1918:

Febr. 5: [---] Skyddskåren beslöt vid mötet i går kväll att alla i åldern 18–55 år skulle vara tvungna att inträda i kåren. Vid möte i dag föreslog kårens stab att kåren skulle skiljas i tvenne åldersklasser. Varje man emellan 18 och 40 år skulle utgöra en fältbataljon färdig att när som helst rycka ut till strid. 41–50 åringar skulle utgöra vaktmanskap.²⁵

Beslutet var inte helt lyckat. Gullans skriver att allmän förbittring rådde över beslutet att sänka åldersgränsen till 40 år, och den 7 februari hade man ett nytt möte, där man beslutade att avskaffa åldersgränserna. Det här beslutet mötte Gullans fulla godkännande. Han skriver att "[v]arje fosterlandsälskande medborgare bör anse det som sin plikt att ställa sig med i ledet i skyddskåren. Ett hårt arbete föreligger oss ännu innan värket är fullbordat."²⁶

Staben för Övermark skyddskår lät kort därpå publicera ett upprop som man riktade till "Årade medborgare". I uppropet betonades att man ville se "hela vårt folk i vapen i strid för landets frihet och rätt. Alla måste vara med." Och något hotfullt antydde man att: "Den, som inte är med oss, betraktas såsom fiende till lag, ordning och frihet." Uppropet slutade med en uppmaning till snar och gemensam kamp: "Låt Österbottens kända frihetsanda flamma vida över land och stad till räddning för hem och fosterjord!"²⁷ Förståeligt lyftes Övermark upp i pressen som ett gott föredöme, och också överbefälhavaren tackade omedelbart Övermarkborna.²⁸

Skyddskårsstabens proklamation för tankarna till professor Ohto Manninens påpekande om de moraliska påtryckningarnas, den allmänna opinionens och de kommunala skyddskårernas betydelse för mobiliseringen av österbottningarna.

25. Gullans fortsätter: "Detta blev även mötets beslut, men det måste betecknas som olämpligt. Kåren går därigenom miste om en god del av sitt bästa manskap. De som tidigare tjänat i militären komma att saknas i kåren, varför åldern för frontmanskapet nödvändigt borde höjas till 45 år." Gullans anteckning för 5.2.1918.

26. Gullans anteckning för den 7 februari 1918.

27. *Wasa-Posten* 9.2.1918.

28. "General Mannerheim har till Övermark och Yttermark skyddskårer bett att få framföra sitt särskilda tack för deras om varmt fosterländskt sinnelag vittnande beslut att varje man mellan 18–50 år skall ställa sig under fanorna." *Wasa-Posten* 13.2.1918; se också Manninen, 'De stridande parterna', s. 98–99.

Under stora delar av februari gällde Gullans dagboksanteckningar vardagliga händelser. Den 11 februari nämner han att spannmålsjobbare förekommit på orten och att en skrinda med hö blivit stulen. Han gör en anteckning om att skolveden levererats och den 14 februari att ”[s]kogskörslorna pågår åter med iver”. Gullans menar också att befolkningen hade lugnat sig efter de första oroliga krigsdagarna.

Gullans följde noggrant med händelserna på de olika orterna. I början av februari fortsatte avväpningen av ryska förband bland annat i Uleåborg medan den politiska och militära situationen i övrigt var oklar. Gullans antecknar den 7 februari:

Febr. 7: [---] I Uleåborg har efter en svår strid avväpnats över 1000 ryssar och omkring 900 huliganer. I striden den 4 dennes stupade även ett stort antal skyddskårister. [...]. Helsingfors är i de rödas händer. Där har de tillsatt ny senat och spana efter den gamla för att få dem fångslade. En del lantdagsmän har fångslats. Vår lagliga senat har en avdelning i Vasa bestående av Heiki Renvall, Juhani Arajärvi, Alexander Frey och E. Y. Pehkonen. Var de övriga senatorerna befinner sig är okänt.

Hela Österbotten respektive hela norra Finland och norra Karelen var rensade från fienden, antecknar Gullans den 13 februari, men samtidigt noterar han de rödas framgångar i Satakunta som ledde till att skyddskåren i Nystad var tvungen att retirera över isarna till Åland. Uppgifter om att svenska frivilliga var att vänta samt att också rödgardisterna erhållit förstärkningar från Ryssland ges utrymme. Skulden för kriget lägger Gullans helt på den röda sidan:

Febr. 8: [---] Förut har icke antecknats vad som föranlett dessa blodiga strider som nu ägt rum. Det är den Socialdemokratiska partiorganisationens krigsförklaring emot borgarna. Den 26 jan. utfärdade denna organisation ett upprop vari hela Finland förklarades i revolutionärt krigstillstånd. Uppropet åtföljdes av uppmaningar till de röda banditligorna att vara redo och veta sin plikt. I ett annat upprop säges: ”Från denna stund är krig förklarad mellan Finlands arbetare och borgare”.

Gullans menar att ”[d]enna krigsförklaring har tvingat Finlands laglydiga befolkning att enigt och mangrant resa sig till försvar emot våldet. Vi våga hoppas att de som utfärdat krigsförklaringen skola bliva den förlorande parten”.²⁹

---

29. Gullans anteckning för den 8 februari 1918.

Gullans läste tidningarna och noterade rapporterna om krigshändelser och om de rödas våldshandlingar:

Febr. 22: Hjärtslitande äro underrättelserna om rödgardisternas framfart i de av dem besatta landsdelarna. Deras blodstörst och rovlystnad är obeskrivlig. Vi leva ändå i hopp om seger för vår rättvisa sak. Frihetens sol stiger högre ehuru det måste ske genom lidande och uppofringar.

Som framgår av Gullans anteckningar var det den röda sidans framfart som sporrade Övermarkbor likt honom till handling. De rödas handlingar fann ingen förståelse hos Gullans. I sina anteckningar lägger han skulden för kriget på det socialdemokratiska partiet, han hänvisar till de röda som ”huliganer”, han talar om ”röda banditliigor”, och han betecknar rödgardisternas ”blodtörst och rovlystnad” som ”obeskrivlig”. Den vita sidan var därför tvungen att ingripa mot de röda bland annat för att bibehålla samhällsordningen. Redan den 28 januari, före avvärjningen av de ryska garnisonerna i Sydösterbotten, skriver Gullans:

Vi känna oss visserligen betryckta av den upphetsade partistämningen inom samhället, men vi vilja alla som en man försvara hem och härd emot huliganeländet, som hotar tillintetgöra samhället.

Fram till den 22 februari hade Gullans inte deltagit i några direkta krigshandlingar och någon personlig erfarenhet av de rödas framfart hade han inte. Det verkar därför uppenbart att Gullans uppfattningar av motparten byggde på det han läst i tidningarna respektive hört av grannar och av kamrater i skyddskåren.

Däremot framstår Gullans uppfattning om den ryska militären som överraskande positiv, han noterar till och med fall där militären förhindrat våldshandlingar mot borgarna. Som ett belysande exempel på skyddskårernas behandling av de ryska officerarna kan nämnas att befälhavaren för förläggningen i Rangby, en fänrik, efter avvärjningen blev inkvarterad hos den lokala läraren, ”inte som fånge utom som gäst”.³⁰ Icke desto mindre framställs avvärjningen av den ryska militären som en handling som var nödvändig för att säkerställa landets oberoende, eller med Gullans ord: ”Ett steg mot självständigheten i praktik.”³¹

30. Tor Krook, *Minnesskrift över Närpes sockens deltagande i Frihetskriget* (Kaskö 1921), s. 8.

31. Gullans anteckning för den 29 januari 1918.

Införandet av värnplikten – Gullans rycker ut i kriget

Förutom att senaten strävade efter att utöka skyddskåristernas numerär värvade man aktivt trupper; soldaterna betalades en ersättning om 450 mark per månad. Målet var att med värvade trupper ställa upp 21 bataljoner med drygt 10 500 man. Fram till början av mars hade man dock bara lyckats få fram knappt hälften. När det redan i mitten av februari blev klart att målsättningen inte kunde uppnås införde den vita senaten den 18 februari 1918 på nytt värnpliktslagen från 1878. Utgående från lagen inkallades 21–39-åriga finländare, och genom uppståden lyckades man till slutet av april ställa upp 18 bataljoner med sammanlagt 11 000 man. Utbildarna och befälet utgjordes av jägarna från Tyskland och därför kallades värnpliktstrupperna för jägartrupper.³²

Den 20 februari gör Gullans en anteckning om senatens beslut om allmän värnplikt av den 18 februari och redan följande dag började tidtabellen för värnpliktsuppståden klarna – de väntades äga rum följande vecka. Gullans menar att befolkningen tagit emot kallelsen till uppståd med lugn. ”Tiden fordrar det. Förhållandena bliva outhärdliga i södra Finland. I går erövrades Varkaus av skyddskåren. 1000 röda tillfångatogs.” Den 26 februari konstaterar han med viss uppgivenhet att folkopinionen i Sverige nog har försökt påverka sin regering i syfte att understöda Finlands regering i kampen mot röda gardet, men regeringen ställde sig avhållsam och ville icke blanda sig i Finlands strider. Gräsrotternas agerande får Gullans godkännande:

Febr. 26: [---] Ett stort antal frivilliga har anlänt från Sverige. Senast har Uppsala studenterna uppmanat regeringen att vidtaga några åtgärder för att befria vårt lands studenter ut de rödas våld. Regeringen förklarade sig ingenting kunna göra. Förtörnad över svaret gävo studenterna till känna att de kunde göra vad regeringen icke kunde. De sammanslogo sina böcker och förklarade enhälligt skolan streik. 700 studerande togo genast gevär och reste till Finland.

Den 27 februari kunde Gullans anteckna att striderna hade krävt sitt första offer från Övermark: det var bondesonen Alfons Groop som hade stupat vid Sastmolafronten.³³

32. Tuomas Hoppu, 'Taistelevat osapuolet ja johtajat', *Sisällissodan Pikkujäättiläinen*, s. 136.

33. Alfons Groop stupade som gruppchef vid Sastmola den 26 februari 1918. <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input?hakuid=25651> (hämtad 19.1.2019).

De följande dagarna hade yrvädret i februari ersatts av mildt väder med takdropp i solen. Den 6 mars kunde vissa framgångar i Satakunta äntligen bokföras – också freden i Brest-Litovsk och den tyska militärexpeditionen förtjänade en dagboksanteckning:

Mars 6: På Satakuntafronten intogo skyddskårerna Lavia den 2 dennes. Tyskarna hava på norra fronten intagit Reval och Dorpat samt stå nu framför Narva. Ett oerhört krigsbyte har fallit i deras händer. Fredstraktaten undertecknades den 1 mars av Rysslands delegerade. – Tysk hjälp anländer till Finland. En eskader om 15 fartyg gick den 3 dennes förbi Gottland norrut.

Den 7 mars verkställdes läkarebesiktning för värnpliktsuppbådet. Gullans godkändes och inträdde därmed i aktiv tjänst. Men det var med delade känslor: ”Om nu icke min hustrus nedkomst varit nära förestående, skulle jag med glatt mod dragit ut i striden.” Redan följande dag, som i övrigt ägnades åt det vanliga dagsarbetet, började han skaffa utrustning för tjänstgöringen i militären. Gullans köpte tyg till ryggsäck och skaffade läder till ett par stövlar för 104 mark 60 penni.

Söndagen den 10 mars deltog Gullans i gudstjänsten och i kyrkostämman efter gudstjänsten. Man beslutade att i nordöstra hörnet av kyrkans gårdsplan upplåta en begravningsplats för de Övermarkbor som stupat i strider. ”De äro värda en plats som minnes av eftervärlden”, skriver Gullans.³⁴ Följande dag gör han en notis om att skyddskåren gjort förberedelser för den stupade frihetshjäلتens, Alfons Groops begravning.

Jordfästningarna av de stupade på den vita sidan utvecklade sig överallt till manifestationer av fosterländskhet. Jordfästningarna av de stupade på den vita sidan utbildade sig till manifestationer av fosterländskhet framför allt i Österbotten därifrån många av de stupade skyddskåristerna kom. Det var vanligt med fanor, processioner, hedersvakter och saluter och med fosterländska tal som höjde krigsivern.³⁵ Alfons Groop begravdes i den nya hjältegraven vid Övermark kyrka den 12 mars under stor anslutning av deltagare i högtidligheterna. Groop skulle komma att följas av åtta andra stupade, av dem Matts Alfred Gullans som den sista.

Striderna på det centrala frontavsnittet i Tavastland blossade upp i början av mars. Gullans antecknar:

34. Gullans anteckning för den 10 mars 1918.

35. Juha Poteri, 'Valkoisten kaatuneiden hautaaminen', *Sisällissodan Pikkujätttiläinen*, s. 302–305.

Mars 13: Häftig stridsvärksamhet har under de senaste dagarna pågått på alla fronter. Fienden koncentrerar alla sina krafter mot fronterna förän det genom uppådet skyddskärerna tillförda manskapet rycker fram. Tyskarna äro på väg över isen från Åland till Åbo. I går avgick en eskader om 2 fartyg från Åland till Finska viken.

- kyrkans gårdplan. Hlforda Gruppen är den förste, som får sin vilobeds där. Vid grupps gavs salut i tvänne saloon av skottelkärna. Begravningen var en ovanlig höftidighet, som gav en stanningsfull prägel av den tid varit för närvarande leva. Heder åt krigarns Hån stod på sin post och föll för sitt land. Hans minne skall leva bland kammande slakten.
- Mars 13: Häftig stridsvärksamhet har under de senaste dagarna pågått på alla fronter. Fienden koncentrerar alla sina krafter mot fronterna förän det genom uppådet skyddskärerna tillförda manskapet rycker fram. Tyskarna äro på väg över isen från Åland till Åbo. I går avgick en eskader om 2 fartyg från Åland till Finska viken.
- " 14: Första gruppen av de genom uppådet i skyddskärerna inskrivna vämpliktige har rest till Vaaq. De övriga skara kallats att i morgon kl. 10 f.m. anfinna sig i ungdomshuset, då de äro äro övningar viltläga.
- " 15: Till B gruppen förande skyddskärister härstades inträtt i militärtjänstgöring. Förbereder för exercisövningarna. - Det är värligt väder. Fälten börja bliva bearra, och föret blir redan klent.
- " 16: Exercisövningar har viltlägit och pågått i 3 timmar. Sammed exercisen slut. I morgon kl. 8 avses 30 man härifrån till Ålamärke. Fienden har tydligen i avsikt att bygga sig igenom itavast landstegen.
- " 17: Söndag. kl. 10 f.m. följ. 7. 7. Riklin

Dagen därpå, den 14 mars, antecknar han att den första gruppen av de genom uppbådet i skyddskåren inskrivna värnpliktiga har avrest till Vasa. De övriga, han själv och andra skyddskårister som tillhörde R-gruppen, det vill säga reservtruppen, hade kallats att följande morgon klockan 10 på morgonen infinna sig i ungdomshuset. Följande dag, den 15 mars, trädde reservisterna i militärtjänstgöring och förberedelser vidtogs för exercisövningarna. Vädret var vårligt: ”Fälten börja bliva bara och föret blir redan klen”, noterar Gullans. Exercisövningarna inleddes lördagen den 16 mars och pågick i tre timmar.³⁶

Vid tidpunkten hade senatens trupper inlett inbördeskrigets kanske viktigaste krigsoperation, intagningen av Tammerfors. Mannerheim ville uppnå en snabb och avgörande seger före de tyska truppernas ankomst och för en dylik operation var Tammerfors det lämpligaste målet. Staden var den röda sidans centrala stödjepunkt och underhållscentrum för den nordliga fronten. Tammerfors låg också lämpligt till anfallsmässigt eftersom den vita sidan kunde utnyttja järnvägarna för trupptransporter från Österbotten till fronten. Norr och nordväst om Tammerfors gjorde fronten en utbuktning som likt fettfenan på en lax sträckte sig längs Näsijärvi ända upp till Filppula (Vilppula). I och med den röda sidans offensiv under den första hälften av månaden var de röda trupperna utspridda längs den utbuktande linjen.³⁷

Medan Gullans och de andra reservisterna excercerade utanför ungdomsföreningshuset i Finby pågick den vita sidans huvudanfall i Länkipohja för fullt. Trots att man hade ett klart övertag med 2 500 man mot cirka 1 000 man i de röda trupperna varade striderna ända till eftermiddagen på grund av de rödas sega motstånd.

---

36. Gullans anteckningar för den 14, 15 och 16 mars.

37. Den vita strategin gick ut på att bryta igenom fronten på två ställen i Tavastland, under ledning av överste Hjalmarson vid Kuru nordnordväst om Tammerfors och överste Wilkman i Längelmäki i nordost. Från vardera hållet skulle trupperna där efter marschera till Orivesi för att med en dylik dubbel omfattning inringa de röda trupper som bemannade fronten norr om Tammerfors innan de hann dra sig söderut mot Tammerfors. I väster var det meningen att järnvägsförbindelsen mellan Tammerfors och Björneborg först skulle brytas av överste Linders trupper som därefter genom en kringgående rörelse skulle inta Lempäälä söder om Tammerfors. Från Orivesi nordost om Tammerfors och Lempäälä söder om staden kunde man därmed uppnå en effektiv av staden. Under inledningsskedet av anfallet dirigerades överste Wetzter med knappt 2 900 man till fronten vid Filppula för att genom ett anfall binda de röda styrkorna. Se till exempel Sampo Ahto, 'Slaget om Tammerfors', *Finland 1917–1920: Del 2*, s. 303–305.

Söndag morgon, 17 mars, samlades reservisterna utanför staben i Övermark för avfärd. I *Kaskö Tidning* infördes knappt två veckor senare en reseskildring med titeln ”På krigståg i Tavastland” undertecknad av signaturen ”Reserv.”. Likheter mellan ordvalen och formuleringarna i reseskildringen och anteckningarna i Gullans dagbok är så stora att det förefaller troligt att det är Gullans som författat den. Signaturen ”Reserv.” berättar att en stor folkmängd hade infunnit sig för att säga de avresande skyddskåristerna farväl. ”En av stabens medlemmar talade hjärtliga avskedsord till oss och påminde om de plikter emot fädernesland och samhället vi nu gå att uppfylla. Efter talet sjöngos första och sista verserna av *Vårt land*.” Medan dagboksanteckningarna i regel är sakligt kortfattade och fria från patos, är den publicerade reseskildringen mera känslösam. Om truppens känslor inför avfärden, och när man tillsammans sjöng *Vårt land*, berättar ”Reserv.” bland annat:

Det kändes litet vemodigt att säga de hemmavarande farväl, isynnerhet som vi till största delen äro familjefäder. De flesta av oss hade svårt att taga oss hemifrån, men ingen visade sig likväl motsträvig, utan vi reste med gläd mod ut att kämpa för landets frihet. [...] Det var visserligen med något vemodig stämning klingen, men vi gingo likväl modigt att möta kommande öden.³⁸

När man väl kommit i väg gick resan enligt Gullans dagbok ”lustigt och lätt” och allt fler skyddskårister steg på tåget under färden, så att de till slut fyllde 20 vagnar.

Gullans enhet förflyttades från Seinäjoki till Tammerfors längs med rutten Seinäjoki–Haapamäki–Kolho–Filppula–Mänttä–(över isen till) Längelmäki kyrkby–Kuorevesi (Savo gård)–Orivesi kyrkby– (tåg) Kangasala järnvägsstation–Kangasala kyrkby–Lempäälä–Rantaperkiö–Pyynikki–Tammerfors. Fram till Tammerfors följde reservisterna strax efter de aktiva stridande enheterna, men man var ändå på ett betryggande avstånd från fronten.

Inför marschen mot Tammerfors verkställdes en ny indelning av manskapet. Gullans överfördes till tredje plutonen av första kompaniet i Kristinestads reservbataljon. Därefter beordrades manskapet avhämta sina reseffekter och sedan antrade man tåget till Filppula. Men det var först följande dag, efter en lång och otålig väntan, som man an-

---

38. *Kaskö Tidning* 30.3.1918.

kom till Mänttä fabriksområde. Där blev de 300 männen mottagna av hornmusik. I Mänttä stod 100 hästar truppen till buds utrustade med slädar. Krigståget ställdes nu till Längelmäki kyrkby.

Turistresan som blev en rusning i kulregnet

Färden i slädarna inspirerade Gullans till betraktelser över naturen och tillvaron. I släden tog han fram sitt häfte och sin blyertspenna: ”Är nu på väg i slädarna över isen på de vackra Längelmäki sjöarna”, skriver han. ”Naturen är här ovanligt vacker och omväxlande för oss de stora slätternas barn. Komma vi helskinnade åter till de kära hemmen i Österbotten kunna vi betrakta resan som en turistresa och intressant forskningsfärd i Finlands okända bygder. Passerade just Keuru kyrka, som står nära sjöstranden.”³⁹

Ännu i det här skedet, efter fyra dagar på krigståg, utan att ha dragits in i strider och utan att egentligen ha sett några spår efter striderna, kunde Gullans förhålla sig till krigståget som till en turistresa. Ännu var det med glatt mod som han och hans kompanjoner for ”ut till strid att mejja ned vår oväns led”. Ännu sjöng man på färden fosterländska sånger med stark och fyllig röst.

Av dagboksanteckningarna framgår att Övermarkborna i reservistkompaniet, i regel familjefäder, inte var purunga och inte speciellt krigiska – de var bönder och hantverkare, inga krigare. Gullans reflekterar över andliga frågor:

Mars 19: [---] Om vi mera få återse hem och kära är ovisst, men vi gå att fylla vår plikt emot fosterland och samhelle. Tanken på att icke mera få återse det torftiga hemmet, där min älskade hustru sitter med saknadens vemod över sina tärda anletsdrag och de för vilka jag är far och försörjare, kännes visserligen tung, men sådana oroande tankar och känslöstämningar måste likväl drivas bort. [...] Må Herren hjälpa till en lycklig seger och måtte jag ännu få träffa Eder vid hälsa och krafter.

Från Mänttä färdades man först till Kuorevesi och därifrån till Längelmäki kyrkby dit man anlände klockan sex följande dags morgon. Nu såg Gullans också de första spåren av striderna: ”I byn visade sig åtskilligt av krigets och de rödas härjningar. En fabriksbyggnad och 4 bondgårdar hade nedbränts vars ruiner fortfarande rökte. Slaget [på-gick] i söndags varvid de röda ledde stora förluster.”⁴⁰

39. Gullans anteckning för den 19 mars 1918.

40. Gullans anteckning för den 21 mars 1918.

I Längelmäki fick man en välbehövlig rast. Frukost serverades och sedan sov man gott efter den långa resan. Gullans fick höra att en Övermarkbo från den frivilliga Vasa bataljonens III kompani stupat vid slaget i Länkipohja föregående lördag.⁴¹

På kvällen anlände nytt manskap och följande dag utfördes exercisövning några timmar. Man fick svenskt befäl och en ny indelning utfördes, nu efter svenska mönster. Gullans och de andra reservisterna överfördes nu till Överste Wilkmans Armegrupp Bataljon Broman. Truppen förflyttades följande dag från Längelmäki till Orivesi där man inkvarterades i ungdomshuset i kyrkbyn. I folkhögskolans rymliga salar serverades det mat för över 1 300 personer den dagen. Ännu följande dag stannade man i Orivesi. Tron på en lätt seger började vinna terräng och Gullans hade tid att sköta bland annat tidningsprenumerationer brevledes:

Mars 23: Vi ha uppehållit oss i Orivesi, men sedan de i folkhögskolan lägrade dragit därifrån flyttade vi I:sta och II:dra kompanierna från vårt förläggningsställe in i deras lokal, där även mat serveras. Det påstås att Tammerfors snart skall vara fallen. Skickat brev till hustrun samt en uppsats till K. T. om vår resa. Prenumerat tidningar.

Wilkmans avdelning erövrade Lembois (Lempäälä) på eftermiddagen den 24 mars, och Gullans enhet följde genast bakom frontrupperna. Efter intagningen av Lembois var de rödas underhåll från Helsingfors avbrutet, men de röda gjorde flera försök under de följande dagarna att bryta sig igenom belägringsringen. Bland annat använde man pansartåg vid anfällen mot de vita söderifrån. Wilkmans avdelnings tredje kompani förflyttades från Orivesi via Kangasala till Lembois, medan anfallstrupperna fortsatte frammarschen mot Tammerfors ända fram till Hatanpää.⁴²

Efter att truppen förts närmare fronten och till slut skickas in i eldstrider får Gullans anteckningar en stringens som för tankarna till en driven krigskorrespondent. Gullans får därför i det följande beskriva händelserna vid intagningen av Tammerfors:

---

41. Det var antingen fråga om Viktor Johan Pettersson Aspbäck, från Överträsk, som stupade den 16 mars 1918 vid Längelmäki eller Karl Johan Gunnar Wilhelmsson Lillthors som också stupade i Längelmäki, närmare bestämt vid Länkipohja, samma dag. Databasen krigsdöda i Finland 1914–1922, <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasur-mahaku/input> (hämtad 26.10.2018).

42. Sampo Ahto, 'Slaget om Tammerfors', *Finland 1917–1920: Del 2*, s. 335–336.

Mars 24: Tammerfors är omringad av skyddskåren, som i dag säges ha framryckt 5 km söder därom. Vi äro på väg till den närmaste stationen söder om Tammerfors. Från Orivesi reste vi med tåg till Kangasala järnvägsstation. Därifrån tågade vi till fots till kyrkobyn där vi rastade en stund varefter vi fortsatte färden till en utkant av byn. Trötta av resan övernattade vi där. Skarpa kanonskott hördes från Tammerfors.

Mars 25: Kl. 5 på morgonen fortsatte vi marschen till Lämpäälä. Vi lägrades i folkskola. Längs vägen lågo stupade rödgardister här och där. På kvällen förlades vi som vaktmanskap vid fronten. Kanondundret pågår vid Tammerfors.

Mars 26: Under natten höllo vi vakt vid södra fronten. På morgonen sköts några skott där tätt invid från ett rödt pansartåg. Vi avlöstes och reste dels till fots och dels till häst emot Tammerfors. Vi lägrades ett par kilometer från staden. Skottväxlingen pågick utan avbrott. Vid vår lägerplats slogo granater ned och exploderade omkring oss och vi kunde tacka Gud för att ingen skadades av oss.

Mars 27⁴³: Starka skottväxlingar vid Tammerfors. Vår svenska ledare har med små styrkor gjort tvenne anfall mot staden. Först lägrade vi oss i löpgravar tätt invid staden med 35 man sedan gjordes ett nytt anfall från östra sidan omkring 60 man. Kanoner, kulsprutor och gevärseld riktades kraftigt emot oss. Granater slogo ned tätt intill oss och kulor veno från fiendens förläggningar i fasta stenhus. Vår plutonschef Jedlin sårades i armen samt en av manskapet i foten. Vi måste vardera gången retirera.

Följande dag, skärtorsdagen den 28 mars, blev särskilt blodig i och med att de vita trupperna försökte storma Tammerfors österifrån längs en halvmåneformad linje från Hatanpää till Näsijärvis strand. Striderna pågick hela dagen, men ledde bara till begränsad framgång för den vita sidan. De huvudsakliga striderna utspelades vid åsen Kalevankangas där de röda hade gjort sig goda ställningar uppe på åsen medan de vita måste anfalla uppför backen. Till priset av 200 stupade lyckades man erövra kyrkogården på Kalevankangas med det angränsande allmänna sjukhuset och det ryska kasernområdet. De vita kunde inte fortsätta anfallet under de följande dagarna och man koncentrerade sig på att beskjuta staden med artilleri. Beskjutningen gav upphov till omfattande eldsvådor. För Gullans kompani som låg söder om staden blev dagen lugnare.

---

43. Den 27 mars blev Gullans kompanis heta dag. Gullans kamrat, Axel Stenfors d.ä. skrev tio år senare: "Vårt rikssvenska befäl, som sade sig ej ha kommit till Finland bara för att svälta, utan framst för att slåss, ville komma fienden så nära som möjligt in på livet." Axel Stenfors d.ä., 'Striderna i Tavastland', *Övermarkbygdens insats i Finlands frihetskamp*, s. 56.

Mars 28: Från de vitas artilleri har några byggnader i Tammerfors skjutits i brand. Jägarbataljonen har ryckt fram till skyttegravarna invid staden. – Vid ankomsten hit överfördes vårt kompani till Tavastlandsbataljon som det tredje i ordningen. Hittills har vi haft knapt med matutspisning men i dag har kompaniet erhållit eget fältkök och matvaror. Stormningen mot Tammerfors pågår och i kväll står södra delen av staden i lågor.

Mars 29: I går kväll kl. 10 utkallades vårt kompani i skyttelinjen till löpgravarna invid allén i Tammerfors. Södra stadsdelen var upplyst av lågor under natten. Vi lågo i skyttegravarna i 14 timmar och utsattes för häftig gevärs och kulsprutseld. Vid avlösningen var det ett undervärk att vi kommo helskinnade undan.⁴⁴

Mars 30: Sedan vi överförts till ny bataljon bli vår adress: 3 Tavastländska bataljon III kompani. Orten där vi nu uppehåller oss är en förstad till Tammerfors och heter Rantaperkiö. Staden belägras fortfarande. Vårt kompani har haft ledigt i dag.

Mars 31: Påskdag. I dag har det rådt större lugn än tidigare i staden under vår härvaro. Endast några enstaka salvor har avlossats. Har försett mig med militärstövlar. Vädret är vackert. Måtte även stridslarmet tystna.

April 1: I går skrevo vi en anhållan till kommunalstämman i Övermark om införande av lantbruksvärnplikt under vår bortavaro. Första post har anlänt i dag med tidningar. Vi ha haft exercisövning på förmiddagen. På kvällen utkallades vi till strid, men erhöill nytt order och fingo återgå till förläggningarna, men måste ligga fullt stridsfärdiga.

April 2: Vi ha fått tillbringa natten i lugn. Övning på förmiddagen. Skrivit en anhållan om befrielse från krigstjänst till distriktsstaben i Vasa. Något brev hemifrån har jag icke fått ännu ehuru brev börjat anlända hit. Stormning mot Tammerfors beredes. I natt serveras gröt vid fältköket kl. 12, då rycka vi ut med 200 skott per man.

Det avgörande anfallet inleddes den 3 april tidigt på morgonen. Med över 30 kanoner sköt den vita sidan en halv timmes eldförberedelse. Stöttrupperna utgjordes av 2:a jägarregementet och den svenska brigaden. Efter blodiga strider lyckades man till kvällen erövra området öster om Tammerkoski. Under de följande dagarna framskred anfallet och den 5 april kapitulerade de röda i centrum av Tammerfors. Följande dag gav sig också de röda försvarare som retirerat till åsen

---

44. Följande dag, den 29 mars, förlades sydösterbottningarnas kompani i fältvakt nedanför de stora fabriker i Hatanpää. Under häftig gevärs- och kulspruteeld ryckte man fram ända till Hatanpää-allén. Axel Stenfors menar att de som varit med sannolikt inte skulle komma att få uppleva en längre långfredag: "Att ligga nära ett dygn overksam i ett fuktigt landsvägsdike, där varje rörelse observerades av fienden och framkallade en gevärssalva eller en kulsprutseldbestrykning, liknande vinet av en pisksnärt ovan huvudet, var helt visst ingen sinekur", menade Stenfors. Axel Stenfors d.ä., 'Striderna i Tavastland', s. 57.

Pyynikki väster om centrum och stadsdelen Pispala. Före det hade två större grupper av stadens försvarare dock hunnit bryta sig ut genom belägringsringen längs med isarna. Gullans antecknar:

April 3: Kl. 2 på natten tågade vi från förläggningen mot Tammerfors. Staden besköts häftigt av skyddsskärernas artilleri som förorsakade stora eldsvådor. Samtidigt ryckte infanteriet fram till stormning med kulspurtor och gevär. De röda retirerade från de närmaste stadsdelarna och kl. 3 hade vi nått järnvägsstationen därifrån beordrades vårt kompani att genomleta de erövrade stadsdelarna och utposterades som vakter. Vi behövde icke gå till anfall utan följde efter de frivilliga och aktiven. En sårad uppges med bestämdhet inom kompaniets. – Lärkan har under strids-larmet låtit höra sitt glada kvitter.

April 4: Skyddsskärerna har lyckats taga sig över en damm till andra sidan av forsen. Truppöverföringen gick med en och en i sänder under påskjutning av fienden. Vår plutonschef Stjärngranat blev sårad. Kompaniets tre plutonchefer äro således sårade, och vi stå under löjtnant Hellgrens befäl. En stor mängd fångar har tagits. Vid husundersökningarna dödades en i kompaniet från Rangsby, och några sårade finnes.

April 5: En stor mängd krigsbyte har tagits bestående av gevär, ammunition, kulspurtor, kanoner och hästar samt några hundratal fångar. Sent på kvällen kapitulerade en trupp röda.

April 6: Kl. 4 vä[c]ktes vi att storma ut mot Pyynikki höjden De där till tusental uppgående rödgardisterna gåvo sig utan strid. Staden är rensad. Flera tusen fångar ha tagits. Allt är lugnt och fredligt i staden. Har fått brev från hustrun samt skrivit svar. I hemmet står det väl till.

Intagningen av Tammerfors var inbördeskrigets hårdaste slag. Förlusterna var på båda sidorna stora med 800 stupade på den vita sidan och närmare 1 100 på den röda. Av de sistnämnda var 100–150 sådana som skjöts genast vid kapitulationen. Efter striderna tog de vita cirka 11 000 fångar.⁴⁵ Segern vid Tammerfors var viktig för den vita sidan. De tyska truppernas landstigning i början av april i södra Finland påskyndade märkbart den röda sidans förlust, men de österbottniska skyddsskäristerna skulle ännu komma att behövas. Efter två och en halv vecka på krigståg i Tavastland fick Övermarkborna dock besked om att en permission stod i utsikt.

Det som för Gullans del inletts som en behaglig turistresa i Tavastlands vackra landskap förvandlades till en rusning med livet som insats i kulregnet från de desperata röda försvararna av Tammerfors.

---

45. Tuomas Hoppu, 'Tampereen valtausoperaatio', *Sisällissodan pikkujättiläinen*, s. 197.

Gullans inställning till kriget ändrades också under de tre veckornas kampanj. Före striderna vid Tammerfors motiverade han sitt deltagande i kriget som värnpliktig med att det var hans plikt emot fosterland och samhälle. Han litade på att den vita sidans sak var rättfärdig: ”Vi få anförtro oss och vår sak i Herrens hand. Han skall giva oss seger”, skriver han den 19 mars strax före tåget mot Tammerfors. Vid värnpliktsuppbådet den 7 mars var Gullans beredd att med ”glatt mod” dra ut i strid. Det är därför slående att han knappt fyra veckor senare skriver till distriktsstaben i Vasa och anhåller om befrielse från krigstjänst. Vad var det som ändrade hans inställning? Det framgår inte av dagboken. Gullans var ingen ynkrygg.⁴⁶ Men han var inte heller någon krigare. Han konstaterar i dagboken den 19 mars att ”soldatens yrke” i sig självt var ”motbjudande för de flesta” [av Övermarkborna]. Han var en österbottnisk familjefader och småbrukare. Kanske den smältande snön och de andra vårtecknen i naturen påminde honom om att det började bli dags för vårbruket.

Säkerligen påverkades han av stridernas häftighet och åsynen av krigets brutalitet och dess offer. Motståndarna av kött och blod kallas inte längre i dagboken för huliganer och banditer utan Gullans hänvisar till ”de röda” och ”rödgardisterna”.

I Övermark och Tali

Den 12 april fick Gullans äntligen resa hem. Ursprungligen beviljades han endast tre dagars permission fram till den 15 april, men det skulle ta nästan två veckor innan Gullans återvände till sitt kompani. På vägen hem antecknar Gullans:

Vi befinna oss kl. ½12 på natten i Sydänmaa. Nästan alla såva i sina bänkar. Vi resa i en jämngående passagerarevagn. Kl. ½3 reste vi andra hälften av kompaniet från Tammerfors järnvägsstation. Vi ha beviljats tjänstledighet från och med i dag till och med den 15. Det kännes angenämt att resa hem till de kära i Österbotten, men saknaden blir väl tung, när avskedet skall tagas. Vi fortsätta till Säinejoki, där vi övernatta och fortsätter med morgontåget. Köpte på förmiddagen några skänker på hustru och barn. Roligt vore att vara hemma.⁴⁷

46. Enligt kamraten Stenfors stod Gullans eget liv på spel under striderna: ”Vem minnes honom inte från den blodiga dagen den 27:de mars vid Tammerfors, när han i den häftigaste kulregnet skred fram över det öppna fältet för att tillkalla förstärkning till sin sviktande trupp och med samma säregna lugn återvände till den främsta försvarslinjen. För mindre bragd bär mängden kämpe tapperhetsmedaljen.” Stenfors d.ä., ’Striderna i Tavastland’, s. 59–60.

47. Gullans anteckning för den 12 april 1918.

Efter att ha övernattat på Seinäjoki järnvägsstation kom Gullans vid tvåtiden till Närpes och därifrån till Övermark med hästskjuts. Framme väntade familjen.

I hemmet blev det glädje vid mitt inträde. Barnen voro främmande för mig, men då jag öppnade gåvorna nalkades de mig och mottogo dem. Det är skjönt att åter vara hemma med mina kära. Min önskan har blivit uppfylld. Gud har hört min bön. Nu ha vi en liten flicka som föddes i söndags den 7 dennes.

Gullans njöt av att få vila i sin egen säng och att åter få trampa landsbygdens stigar och gå kring den egna gården. Följande dagar deltog Gullans bland annat i kommunalstämman som behandlade och godkände ett förslag som han varit med om att utarbeta. Det gällde frågan om införandet av arbetsplikt för de från värnplikt befriade för att upprätthålla jordbruksdriften på de jordbrukares gårdar som var utkommenderade i kriget. Efter stämman höll man ett allmänt möte och beslutade att skriva till senaten och anhålla om att jordbruksarbetare skulle befrias från krigstjänst.

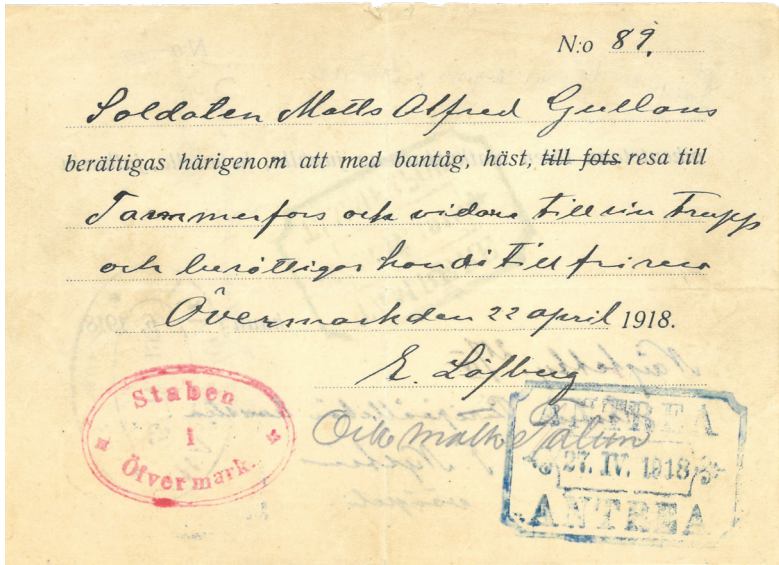
Gullans kamrater reste tillbaka följande dag, den 16 april, men han själv tänkte stanna hemma hela veckan.⁴⁸ Gullans besökte läkaren den 18 april och fick där några pulver. Distriktsstaben i Vasa hade gjort en förfrågan till kommunalnämnden med anledning av hans ansökan om befrielse från krigstjänst. Distriktsstabens svar framgår inte av dagboken men måste ha varit nekande, eftersom Gullans återvände till fronten en sista gång. Före det hann han delta vid sin nyfödda dotters dop, den 21 april 1918:

Apr. 21: "Barnsöl" har hållits här. Vår lilla flicka har mottagit namnet Gerda Adéle. [...] Resan till fronten har jag i samråd med permitterade Ivar Bäcks fastställt till onsdagen, emedan begravning av stupade skyddskårister eger rum om tisdagen, vilket tillfälle vi vilja övervara. Av hit anlända brev från fronten framgår att vårt kompani f.n.v. är i St. Andrea.

Det vackra sommarvädret fortsatte och isen hade redan gått i ån. Snön hade försvunnit, och endast obetydliga drivor låg kvar i backarna och på skuggiga ställen. Den sista dagen i Övermark gick Gullans på de

---

48. Under den tid han tillbringade hemma hos familjen framskred den tyska offensiven fort enligt Gullans anteckningar: "Apr. 17: Tyskarna göra stora framsteg i södra Finland. Helsingfors och Åbo äro intagna. Vid Raumo har tyskarna förenat sig med skyddskåren. Våra skyddskårerhar intagit staden Kem vid Vita havet."

Tågbiljetten för resan till karelska fronten. Biljetten är i privat ägo.

stupade skyddskåristernas Ivar Vallens, Arvid Valsås, Emerik Pörtfors och Georg Brommels begravning⁴⁹.

Följande dag reste Gullans tillbaka till sitt kompani tillsammans med Ivar Bäck: ”Rest hemifrån på resa till vårt kompani som troligen är förlagt vid karelska fronten. Vi äro 2 permitterade i sällskap. Anlände kl. 9:30 till Säinejoki. Fortsätter kanske med 11:20 tåget till Tammerfors. De röda äro omringade i tre ringar i landet.”⁵⁰

Den 25 april kom de till Tammerfors på förmiddagen. Där ordnade Gullans och Bäck med sin vidare befordran till kompaniet och reste tillbaka till Haapamäki med 3.23-tåget, och kom till sistnämnda ort klockan 8.30. Tåget avgick från Haapamäki följande morgon klockan 3.30. Gullans hann sända de första brevet hem från Tammerfors. I de trakter han rest igenom hade livet börjat återgå till det normala. Han noterar i dagboken samma dag: ”På några ställen har jordbruksarbetarna redan börjat en del jordarbeten. Det kännes sommar i luften.”

49. Georg Brommels stupade endast 18 år gammal i Tammerfors 4.4.1918. Emerik Pörtfors stupade också vid Tammerfors, i Hatanpää, 3.4.1918. Arvid Valsås som var född i Övermark, men bosatt i Pörtom, stupade i Åbo och Björneborgs län 30.3.1918 och Ivar Vallén i Norrmark 30.3.1918.

50. Gullans anteckning för den 24 april 1918.

Den 26 april reste Gullans och Bäck från Haapamäki till S:t Andree. Han såg mycket ”av intresse” och särskilt intressant var den närmare 1,5 kilometer långa järnvägstunneln i Pönttövuori genom vilken tåget passerade.⁵¹ Gullans och hans kamrat kom fram till S:t Andree klockan ett på natten. Gullans ägnade sig åt brevskrivning och han sände i väg några böcker. Följande dag på kvällen gör han en sista anteckning i dagboken:

April 27: Vårt kompani är flyttat till Tali järnvägsstation. Reste med tåg till Tali. På vägen nära Tali station sågo vi kompaniet under marsch och hälsade dem med viftningar. Då vi stego av vid stationen voro de försvunna. Av erhållna upplysningar förflyttades kompaniet 6 km. framåt till Konkola bro. Spår efter krigets härjningar synes överallt. Kavantsaari station, samt en stor mängd vagnar ammunition och vapen hade nedbränts. Kanondundret höres från staden, och trakten är insvept i rök av eldsvådorna där.

Följande dag blev Gullans ihjälskjuten. Han träffades av två skott, ett i bröstet och ett i huvudet, och döden var antagligen omedelbar. Gullans död var lika tragisk som onödig. Han sköts av en vit vaktpost, av en av de egna. Antagligen berodde vådaskotten på att den helt svenskspråkige Gullans inte förstod vaktpostens uppmaningar. Och den finska vaktposten missförstod Gullans handrörelse när han letade efter sina identitetshandlingar.⁵² Samma dag hade det avgörande anfallet mot Viborg inletts. Den röda ledningen hade redan flytt från staden och den röda saken var förlorad.

Omsider fördes den stupade tillbaka till sin hembygd där han fick en hjältebegravning. Jordfästningen ordnades den 25 maj 1918 i Övermark kyrka under stor uppslutning av skyddskårister och ortsbor. Gullans begravdes i hjältegraven vid det nordöstra hörnet av kyrkan – en hjältegrav som han själv varit med om att besluta om i februari samma år.⁵³

Tidningarna skrev om Gullans död och i mitten av sommaren togs fallet Gullans upp som ett exempel på den märkliga politik som den segrande vita armén förde när man sände svenskspråkiga enheter till helt finskspråkiga orter, vilket automatiskt medförde friktion och krångligheter. Det var kanske fråga om att just dessa enheter var spe-

---

51. Den längsta järnvägstunneln i Finland, tunneln genom Pönttövuori på banavsnittet från Jyväskylä till Pieksämäki, hade öppnats i februari 1918, *Björneborgs Tidning* 11.5.1918.

52. *Kaskö Tidning* 15.5.1918.

53. *Kaskö Tidning* 29.5.1918.

ciellt pålitliga, men språkförbistringen gav upphov till problem. Den svenska pressen i Österbotten pekade tydligt på den uppdelning i samhället som var baserad på språkliga grunder och som var minst lika djup som skiljelinjen mellan vita och röda efter kriget.⁵⁴

Frihetens sol stiger högre

”Dagboken är själens ekokammare, en plats där personligheten manifesteras på egna villkor”, skriver författaren Ralf Andtbacka i sin essä om diaristen Pepys dagböcker i *Nya Argus*.⁵⁵ Andtbacka ställer också frågan vilken funktion ”dagboken [har] för den som för den – är målet att skapa en praktisk minneskatalog (detta hände där och då, så här var det) eller är själva skrivakten det primära, att transkribera sitt liv och härigenom skänka det (en skenbar) struktur?”

För Matts Gullans utgjorde skrivandet inte i första hand transkribering av livet, utan snarast är dagboken en praktisk minneskatalog över vad som hänt och när det hände. Som stöd för minnet. Hans personliga reflexioner är inte speciellt långa, men desto klarare och skarpare. Genom sina redogörelser för det självupplevda sammanflätat med andra hands uppgifter samt tidningsnotiser ger Gullans dagbok ett spännande och intressant tvärsnitt av en sydösterbottnisk bondes liv vintern och våren 1918.

Gullans nämner inte general Mannerheim vid namn en enda gång i hela dagboken. Det var därmed inte i ”Mannerheims bondehär” som han ställde upp. Han hänvisar heller aldrig till senatens eller andra myndigheters påbud som någon pådrivande faktor för sitt handlande. Däremot motiverar han sina val med de moraliska förpliktelser som samhället ställde och som han också gett uttryck för i sina artiklar i tidningen *Fram*. Gullans är en idealist – han tror och hoppas att medborgarna ska förstå att landets nyvunna självständighet ställer större krav på medborgarna än tiden under det ryska styret; att folket skulle kunna ställa de inre tvisterna åt sidan och kunna förenas för fosterlandets bästa.

När det sedan ser ut som om den socialdemokratiska rörelsen förkastat endräkten och förklarat krig mot borgarna och därmed hotar

54. *Kaskö Tidning* 6.6.1918; *Wasa-Posten* 15.6.1918; *Österbottningen* 18.6.1918.

55. Ralf Andtbacka, 'Det pseudohemliga jaget – Samuel Pepys och hans dagbok', *Nya Argus* 5 (2017), s. 145–149.

den lagliga samhällsordningen, finns det inget annat alternativ för den borgerliga sidan, som Gullans betecknar som landets laglydiga befolkning, än att enligt och mangrant resa sig till försvar mot våldet. De vitas sak är en rättvis sak, menar Gullans.

Ylikangas menar att det var den vita krigsledningen och senaten som förledde de österbottniska bönderna att efter avvärjningen av de ryska trupperna i Österbotten rycka ut söderut – inte för att kväsa ett uppror utan för att hjälpa skyddskårerna i södra Finland att befria sig från ryssarna. Därför dolde man krigets karaktär av inbördeskrig. Den här tanken får inte stöd i Gullans dagbok. Visserligen använder Gullans termen ”frihetsstriden” och han nämner att södra Finland väntar på hjälp av de ”Österbottniska skyddskårerna”. Men Gullans tvekar inte med att identifiera motparten – det är inte från den ryska militären som samhället ska befrias utan från de röda:

Febr. 9: Hela Österbotten är nu efter delvis blodiga strider rensat från fiender. I södra Finland är våldet ännu härskande och kampen mot de röda skarorna ha avlöpt mindre segerrikt än i Österbotten. Nu få landets samtliga skyddskårer vända sig mot huliganerna i söder och vi hoppas att för vår rättvisa sak segern snart skall vara vunnen.

Gullans dagbok ger därmed inget direkt stöd för påståendet att man med termen frihetskriget skulle ha maskerat ett inbördeskrig och med detta vilselett österbottningarna. Åtminstone Gullans visste väl vad han gav sig in på. Friheten i den samhällsordning han och de andra självägande bönderna omfattat stod på spel. Och segern hade ett pris; Gullans var förberedd på att det kunde bli det högsta tänkbara. Redan den 22 februari, tre veckor efter krigsutbrottet, och två månader före skotten i Tali, antecknade Gullans segervisst: ”Vi leva ändå i hopp om seger för vår rättvisa sak. Frihetens sol stiger högre ehuru det måste ske genom lidande och uppofringar.”